

A magyar kultúra emlékeinek feltárása, nyilvántartása és kiadása

A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Főosztálya, a Művelődési Minisztériummal együttműködve és támaszkodva az érdekelt kutatóintézetek és országos közgyűjtemények javaslataira, a fenti címmel kidolgozta egy hosszú távú kutatási programnak (hivatalos nyelven „tárcaszintű kutatási főirány”-nak) a *tervtanulmányát* és azt ezekben a hónapokban az illetékes akadémiai testületek elé terjesztette megvitatásra. A kérdésnek nemzeti kultúránkat érintő nagy fontosságára való tekintettel, a *tervtanulmányt* (az adminisztratív jellegű részeket elhagyva) az alábbiakban — az akadémiai szervek hozzájárulásával — közzéteszük.

Kulturális emlékeink számbavetele és közzététele már a XIX. században nagyobb erővel és programszerűen — mindenekelőtt a Magyar Tudományos Akadémia kezdeményezésére — megindult. A felszabadulást és a Magyar Tudományos Akadémia átszervezését követően nagyobb lett a tervszerűség, első ízben került sor arra, hogy legalább az egyes tudományterületek közül kísérlet történt a teendők felmérésére és megfelelő tervek készítésére. Számos nagyszabású és marxista tudományosságunknak a nemzetközi tudományos közvélemény előtt is dicsőséget hozó vállalkozás indult meg ekkor (*Magyar nyelvtanulmányok, A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, A magyar népzene tára, Magyarország műemlékeinek topográfiája, Régi magyar nyomtatványok bibliográfiája, Zsigmond-kori okmánytár, Kossuth Lajos iratainak kiadása, a Régi Magyar Költők Tára, A magyar irodalom klasszikusainak kiadása* stb.). Mindezek a vállalkozások magas színvonalon, megfelelő szakmai bázison, de többnyire a szükségességnél jóval szerényebb szellemi és anyagi ráfordítással indultak meg. Közülük ezért csak igen kevés fejeződött be, s kevésnek a munkálatai haladnak előre folyamatosan. Mindenekelőtt hiányzott a kutatások egységes irányítása, a prioritások köré történő besorolása, átfogó koncepció alapján való terjesztése. Mindezek alapján világossá vált, hogy indokolt lenne egy tárcaszintű tervbe összefoglalni és koordinálni a forrásfeltáró munkákat.

A kutatási főirány általános célkitűzése

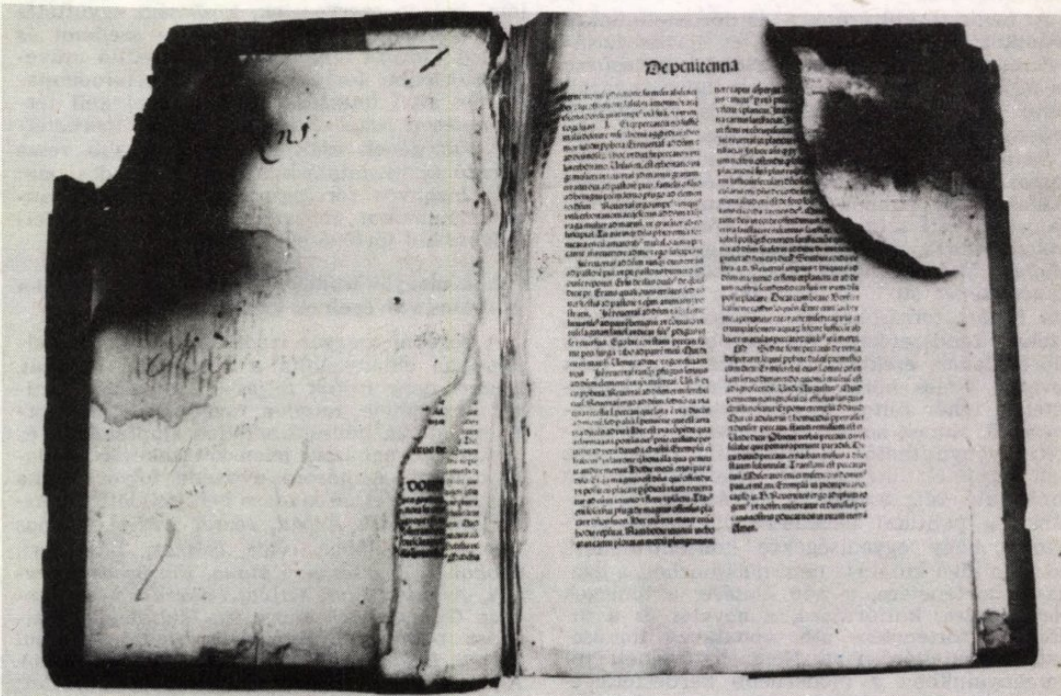
Kulturális emlékeink összességét mindazok a tárgyi és szellemi értékek alkotják, melyek a magyar nép történeti fejlődése során, illetve Magyarország területén létrejöttek, vagy pedig népünk és hazánk múltjáról és jelenéről tanúskodnak. Közéjük tartozik tehát a magyar nyelv; az ország régészeti, művészeti, néprajzi emlékegyüttese; a magyar irodalmi, zenei, művészeti, folklórkészítések összessége; a történelmünkéről és kultúránkról tanúskodó mindenfajta írott vagy tárgyi dokumentum. Arról a nemzeti kulturális örökségről és kincséről van tehát szó, amelynek összegyűjtése, megőrzése, nyilvántartása s a tudományos kutatás, valamint a közművelődés számára hozzáférhetővé tétele egy civilizált nemzet magától értetődő társadalmi kötelessége.

A kutatási főirány célja ennek a feladatkomplexumnak a tudományos megalapozása, az érdekelt szaktudományokra (történettudomány, irodalomtörténet, művészettörténet, zene-történet, régészet, néprajz, nyelvtudomány) e téren háruló alapkutatások elvégzése, a közgyűjtemények (könyvtárak, levéltárak, múzeumok) tudományos feltáró és rendszerező munkájának a támogatása és koordinálása. Az így tervezett kutatómunka a kulturális emlékeink tervszerű felkutatásában, nyil-

vántartásba vételében (katalógusok, bibliográfiák, szótárak, topográfiák, archívumok stb.), illetve közzétételében (forráskiadványok, dokumentumgyűjtemények, irodalmi és folklórkritikai kiadások, zenei publikációk stb.) realizálódik.

A marxista tudomány számára a tények, adatok, források pontos ismerete minden körülmények között elengedhetetlen. Súlyos tévedés lenne azt hinni, hogy a források, tények pontos feltárása csupán a pozitivizmus velejárója, s a pozitivizmussal együtt az ilyen típusú tudományos feladatok is lekerültek már a napirendről. A valóság ezzel szemben az, hogy a pozitivizmus még e látszólag leg-sajátabb területén sem végzett kielégítő munkát, s bizonytalan adatbázist hagyott örökül a marxista tudomány számára. Ez utóbbi pedig, minthogy sohasem magánpasszió, hanem társadalmi és ideológiai felelősséggel végzett munka, nem építhet légvárcakra, töredékes ismeretekre, tévedésekre, pontatlan adatokra. A történeti jellegű tudományok esetében, melyek e főirányban érdekelték, ez azt jelenti, hogy gondoskodni kell a tárgyi, írott és szó-

rásokból hamis következtetések vonhatók csak le, ami elősegítheti, s a múltban gyakran elő is idézte, a nemzet tudat torzulását. A főirány keretébe tartozó munkálatoknak különleges szerepük van ezért egy reális, egészséges, szocialista nemzetettől kialakításában, megszilárdításában és ébrentartásában, megteremtve mindehhez a szilárd tudományos alapot. A szocialista hazafiság összetevői között oly fontos szerepet játszó nemzeti hagyományok is akkor válhatnak igazán pozitív erővé, ha a valóságra épülnek, ha a biztos anyagszerűtől újítják a nacionalista jellegű romantikus túlzásoknak, akár az értékeinket lekicsinylő nemzeti kishitűségnek. A pontatlanul, rosszul megismert történelem és kultúra különösen a nacionalizmus számára nyújt kedvező terepet. A nacionalizmus mindig mítoszokkal igyekszik leplezni a tényeket; a nacionalista mítoszok igen fontos ellenszerei ezért a valóságot tényszerűen feltáró kutatások. A még ma is élő nacionalista mítoszok elleni küzdelem fontos eszköze tehát a tervezetben összefoglalt tudományos program.

Egy kalandos sorsú ősnymtatvány

beli források minél teljesebb összegyűjtéséről s a feldolgozó munkára alkalmassá tételéről. Ennek a felismerésnek a következménye, hogy a Szovjetunió kezdve, valamennyi országban, ahol a tudományos kutatás szocialista megszervezése végbement, az anyag- és forrásfeltáró tevékenység minden korábbinál nagyobb lendületet vett, felelősségteljesebbé vált és magasabb színvonalra emelkedett. A főirány keretében biztosítható volna, hogy ezek a munkálatok nálunk is egységes koncepció, kielégítő tervszerűség és megfelelő irányítás alatt folytatódjanak, s így történeti jellegű tudományaink terén a további marxista rendszerező és értékelő munka számára az eddigieknél szilárdabb és megbízhatóbb bázis teremthető.

A magyar kultúra emlékeinek kutatása történeti jellegű tudományaink sajátos nemzeti feladatát alkotja. A nemzeti történelem, irodalom, művészet stb. anyagára, forrásaira épül az a feldolgozó, összefoglaló és elméleti kutatómunka, mely a nemzettel kapcsolatos ideológiai álláspontunkat meghatározza. Rosszul ismert, megbízhatatlan szövegekből idézett, egyoldalúan felhasznált adatokból és for-

Az ideológiák megfontolásokon túl, a kutatási főirány jelentősége felmérhetően lehet a nemzeti vagyon egyik igen fontos, kulturális és tudományos értéke következtében számokban ki nem fejezhető részének a védelmében. Kulturális emlékeink nemcsak a gyakori nemtörődömség, váratlan katasztrófák következtében vannak állandó veszélyben, de még a leg gondosabb őrzés és karbantartás esetén is romlaniuk vannak kitéve. Műemlék, művészeti alkotás, könyv, levéltári dokumentum, a nép száján élő dal vagy nyelvi fordulat az időjárás, vegyi folyamatok, gyakori használat, a szóbeli hagyományozódás hanyatlása következtében, szemünk láttára is megállíthatatlanul romlik, pusztul. A védelmükre tett erőfeszítések további fokozása mellett megmentésük, a jövő számára való fenntartásuk legbiztosabb módja ezért nyilvántartásba vételük, felmérésük, lefényképezésük, lemásolásuk, lejegyzésük, nyomtatásban való kiadásuk, restaurálásuk stb., vagyis mindaz, amit a főirány célul tűz ki. Arany

János kéziratai elpusztultak, azt ismerjük csak belőlük, amit régen nyomtatásban kiadtak; a Rákóczi-levéltár elégett, ha az ott őrzött iratok jelentős részét nem adták volna ki, ma szegényebbek lennénk történelmünk egyik legszebb fejezetével. A főirány keretében tervezett munkálatok az ilyen veszélyek nagymértékű csökkenését eredményezik.

A kulturális értékekkel való sáfárkodás elsőrendűen nemzeti kötelesség ugyan, de ugyanakkor az egyetemes emberi kultúra egy sajátos részének a védelmét és ápolását is jelenti. Nemcsak önmagunk és utódaink, hanem a nagyvilág előtt is felelősséggel tartozunk azért, hogy ezt a népünk által teremtett értékegyüttest miképpen gondozzuk, elrejtjük-e, avagy közkinccsé tesszük. Tévedés lenne azt hinni, hogy kulturális emlékeink csak minket érdekelnek, csak számunkra bírnak jelentőséggel. Megelégedéssel regisztrálhatjuk, hogy külföldön ma már számos olyan tudományos vállalkozás van folyamatban, mely magyar történeti források kiadására vagy kulturális emlékeink más anyagának közzétételére irányul. Nem vetne azonban jó fényt szocialista tudománypolitikánkra s nemzeti öntudatunkra, ha e téren nem mi vállalnánk a munka országrészét és a vezető szerepet. A sajátosan nemzeti feladatkör nemzetközi vonatkozásaihoz tartozik, hogy történelmünk alakulása következtében kulturális emlékeink jelentékeny része külföldre sodródott, vagy határainkon kívül került. Ezek minél teljesebb összegyűjtése, publikálása nemzetközi kooperációt igényel, külföldi szakembereknek a magyar tárgyú kutatásokban való érdekeltté tételét kívánja. Kulturális emlékeink, történelmi forrásaink korszerű módon való feltárása és közzététele a nemzetközi tudományosságban munkánk fokozott hitelét fogja biztosítani és marxista kutatómunkánk presztízst növelni.

A nemzeti kultúránkra és történelmünkre vonatkozó kutatások anyag- és forrásbázisának a főirány keretében történő kiszélesítése és teljesebbé tétele az érdekelt tudományágak belső fejlődése szempontjából is elengedhetetlen. Ezekben az években lezárulóban van a nemzeti-történeti érdekű kutatómunka egy fontos, történelmi szakasza. Elkészültek vagy elkészülőben vannak a marxista szemléletű nagy nemzeti szintézisek (hatkötetes magyar irodalomtörténet, tízkötetes magyar történet, *Magyar Művészettörténeti Kézikönyv*, *Magyar Zenetörténet* stb.). E munkák a múlt század óta feltárt forrásokra és anyagokra épülnek, azokat rendszerezik. A további dinamikus előrehaladás érdekében a kutatásokban csak további széles körű anyagfeltárás és közzététel, a fehér foltok megszüntetése útján remélhető. Ennek során új, korszerű szempontok érvényesíthetők s eddig alig figyelembe vett területek forrásaira is fokozott figyelem fordítható. Míg a régebbi forrásfeltárás általában a politikai történetre, illetve elsősorban a nagy egyéniségekre koncentrált, addig a jövő kutatása nem nélkülözheti a gazdaság történetére, a nép életére, a tömegek életmódjára, kultúrájára, a nevelés és a tudomány történetére stb. vonatkozó forrásokat, anyagfeltárásokat. Nemzeti-történeti tudományainkban a modernebb kérdésfeltevéseket nem kis mértékben éppen az ilyen új típusú adat- és forráskutatások hiánya gátolja. A tervezetben összefoglalt és javasolt feladatok nemcsak a feltárt új anyag mennyiségével teszik majd lehetővé a mélyebbre hatoló feldolgozó munkát, de orientálni tudják a kutatást új, eddig elhanyagolt munkálatok felé. Számításba veendő az is, hogy az utóbbi évtizedekben hazánkban is és külföldön is az intézmények struktúrájában beállott változások következtében hatalmas — korábban ismeretlen — emlék- és forrásanyag vált hozzáférhetővé. Ez az anyag még csak kismértékben került kiadásra, s a feldolgozó és értékelő munka még alig tudta értékesíteni azt.

A kulturális emlékeink feltárásában és kiadásában érdekelt közgyűjtemények és kutatóhelyek, valamint az illetékes akadémiai testületek és tudományos társaságok keretében belül már évek óta megérlelődött a felismerés a helyzet egészségtelen voltáról. Az intézmények és testületek, akadémiai bizottságok egymás után dolgoztak ki körültekintő és reális terveket az e téren esedékes feladatokra s az intézmények, korlátozott lehetőségeiken belül erőfeszítéseket tettek az ilyen munká-

latok folytatására, illetve újrafelvételére. Az érdekelt szakterületeken általános az igény arra, hogy ez a munka végre megfelelő szervezeti keretekben, átfogó program és terv jegyében, az eddigieknél intenzívebben és magasabb színvonalon, egységes irányítás mellett folytatódjék. A kutatási főirányt ezt hivatott biztosítani.

A kutatási főirány programja

1. A magyar történelem írott forrásainak rendszerezése és kiadása

E feladat keretében megvalósítandó, hogy a magyar történelem valamennyi korszakára rendelkezésre álljon a legfontosabb források korszerű kiadása. Ez mindenekelőtt a régebben, néha már a múlt században, vagy újabban, mai akadémiánk szervezésében megindult legalapvetőbb vállalkozások folytatását s mielőbbi befejezését igényli (*Középkori okleveleink és törvényeink kiadása*, *Magyar Országgyűlési Emlékek*, *Rákóczi*, *Kossuth művei* stb.). Különös nyomatékkal kell szerepelnie a tervben a legújabb kor, illetve a népi demokrácia történeti forrásainak (*Károlyi Mihály iratai*, *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867-től 1945-ig*, *Megyei tanácsi határozatok* stb.). Figyelembe kell azonban venni azokat a területeket, melyek a régebbi történettudomány szemléleti adottságai miatt feltáratlanok maradtak, pedig a magyar történelem európai beágyazottsága és közép-kelet-európai sajátosságai miatt döntő fontosságúak. Ilyenek például a magyar történelem európai jelenlétének dokumentumai (diplomácia, röpiratirodalom, követjelentések, gazdasági és kulturális kapcsolatok dokumentumai). Hasonlóképpen korábbi szemléleti egyoldalúságot kell korrigálni a társadalomtörténeti források (a jobbágyság élete, munkásmozgalom, haladó szervezetek, közösségi együttélés dokumentumai stb.), valamint a szellemi és anyagi kultúra dokumentumait nyújtó művelődéstörténeti források (iskolázás, mindennapi élet stb.) feltárásának. Számolni kell természetesen azzal, hogy a források mérhetetlen tömegének csak kis, legfontosabb része adható ki nyomtatásban, s ezért gondoskodni kell bizonyos forráscsoportok megfelelő inventáriumainak, mutatóinak, részben gépi feldolgozással történő elkészítéséről is.

2. A magyar irodalom klasszikusainak, ritka és fontos szövegeinek kritikai kiadása

A régebbi magyar irodalomtörténetírás teljességgel elhanyagolta a textológiai munkát, s ezért nagy íróink teljes életművének kritikai közzététele, minden további irodalomtörténeti munka nélkülözhetetlen alapfeltétele és legfőbb anyagbázisa jelen korszakunk feladata maradt. A három évtizede folyó munka során több életmű kiadása befejeződött (*Balassi*, *Petőfi*, *Tóth Árpád*, *József Attila*), számos sorozat készülöben van (*Mikes*, *Bessenyei*, *Csokonai*, *Berzsenyi*, *Katona*, *Vörösmarty*, *Petőfi*, *Arany*, *Jókai*, *Vajda*, *Mikszáth*, *Ady*, *Juhász Gyula*), több nagy író életművének kiadása pedig még jövőbeni feladat (például *Zrinyi*, *Madách*, *Móricz*, *Babits*, *Radnóti* stb.). A nagy írói életművek teljes kiadása mellett gondoskodni kell mindazoknak az irodalmi alkotásoknak a korszerű közzétételéről is, melyek a magyar irodalom történeti folyamatában vagy egyedi értékük folytán nagy fontossággal bírnak. Így a magyarországi latin irodalom alkotásai, a középkori magyar kódexek, a régi magyar vers, dráma és próza emlékei, jelentős XIX. és főleg XX. századi írók kiadatlan hagyatékei, s az irodalmi élet, a kritika, a sajtó dokumentumai megfelelő sorozatok (például *Codices Hungarici*, *Régi magyar költők tára*, *Régi magyar prózai emlékek*, *Régi magyar drámái emlékek*, *Új magyar múzeum* stb.) keretében kiadásra kerülnek (ezek többsége már megindult). Az irodalmi szöveg- és forrásfeltáró munka fontos feladata a magyar szocialista irodalom emlékeinek összegyűjtése és publikálása.

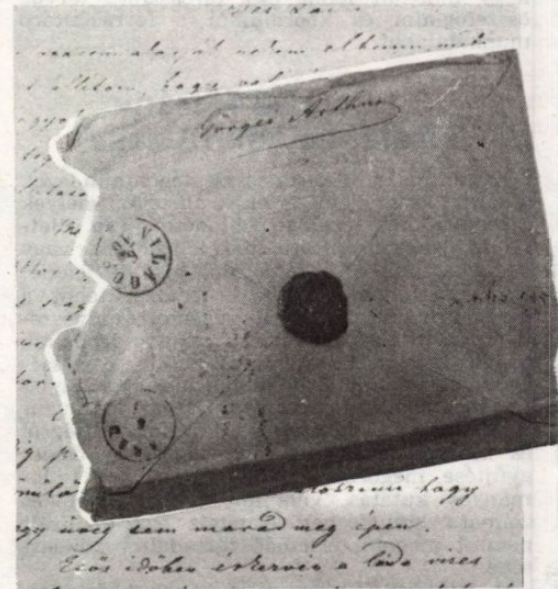
3. A magyar nyelv, folklór és zene emlékeinek összegyűjtése, rendszerezése és kiadása

Ez a témacsoport a folyamatos gyűjtést igénylő, a maga teljességében sohasem publikálható, s ezért archivális rendszerezést kívánó munkálatokat, illetve az ezek alapján, megfelelő szelekcióval készült publikációkat

(*Új magyar népköltési gyűjtemény*, *Magyar népzene tára*, *Új magyar tájszótár*, *A magyar földrajzi nevek kiadása*, *A magyarországi latiniség szótára* stb.) foglalja egybe. A folyton változó nyelv és folklór anyagának ismételt rögzítése mellett fel kell dolgozni és hozzáférhetővé kell tenni a nyelvre, folklórra és zenére vonatkozó régi forrásokat is, s így lehetővé kell tenni, hogy a régmúlttól a jelenig a változó anyag a maga fejlődésében tanulmányozható és rendszerezhető legyen. Ennek a feladatcsoportnak a keretében kell hogy megvalósuljon a magyar irodalmi nyelv nagyszótára, mely nemzeti tudományosságunk talán legnagyobb adóssága.

4. Kultúránk írott és nyomtatott emlékeinek rendszerezése és nyilvántartása

Ez a feladatkör röviden a hungarikakutatást és a bibliográfiai munkálatokat foglalja magában. Nemzeti tudományunk elsőrendű feladata s minden további munka feltétele a magyarok által írt, Magyarországon készült, illetve magyarokról és Magyarországról szóló írott művek, könyvek számbavétele. Elődeink ezen a munkán becsülettel és sok eredménynyel dolgoztak, megteremtve nemzedékek kutatómunkáinak feltételeit. Ugyanakkor számos terület kimaradt érdeklődésük köréből; a régebbi módszerek ma már korszerűtlenekek, sokszor megbízhatatlannak minősülnek, s óriási anyag vár még számbavételre. A történeti értékű gyűjteménnyel rendelkező könyvtáraink jórészt még a saját anyaguk tudományos katalógusaival sem rendelkeznek, s még ritkábbak az írott emlékek valamely tárgyban, időben elhatárolt csoportjának az őrzési helyüktől függetlenül összesített katalógusai. Meg kell ezért valósítani a magyarországi kódexek és kéziratok; a magyar nyomtatványok teljes számbavételét; a hírlapok és folyóiratok bibliográfiai feldolgozását; gondoskodni kell egyes nagy írók (például *Móricz*) kéziratainak katalógusáról. A hungarikaanyag jelentékeny mennyiségben található külföldi gyűjteményekben, ennek számbavétele eddig rendszertelenül és elégtelenül folyt, s ezért a további kutatások feladata ennek folytatása, és egységes nyilvántartásának megvalósítása. Ide tartozik a nemzeti történelemre és kultúrára vonatkozó tudományos termés bibliográfiai számbavétele is, melynek munkálatai többnyire folyamatban, de a befejezéstől még távol vannak (a magyar történeti források és történettudomány, a magyar irodalomtörténet, a magyar néprajz bibliográfiai stb.).

Görgey Artúr levele egy padlásról került elő

5. A magyar kultúra tárgyi emlékeinek feltárása és nyilvántartása

Elsősorban a művészeti, régészeti és néprajzi emlékek feltárása, s a róluk készült nyilvántartások, katalógusok és publikációk,

Váci Mihály két levele a szülőföld szeretetéről

Minden író, költő életére, műveire nagy hatással van a szülőföld; az a város, falu, amelyben napvilágot látott, nevelkedett, ahol az első hatások érték. A felnevelő közeg: a szülők, az ott élő emberek, a barátok, az iskola, a gyermekkori szerelem, a táj szépsége végigkísérik az embert az egész életén. Vajon melyik alkotóművész a szerencsésebb, akinek megadatott, hogy egész életében a szülőföldjén alkothasson, vagy az, akit a sors keze máshová hív vagy kerget? Vajon foglalkozott-e már valaki ezzel a kérdéssel, s ha igen, milyen eredményre jutott?

Váci Mihály most közreadásra kerülő két levele a szülőföld szeretetéről, vonzódásáról, s az ahhoz való ragaszkodásról szól. Felvilágosít bennünk, hogy szeretne minél több Szabolcsban, Nyírségben élő emberrel kapcsolatot tartani, hogy a szülőföldbe kapaszkodó gyökér ki ne tépődjön, hanem inkább új hajtásokkal erősödjön. Aggódik a szülőföldért, a szellemi elmaradottsága miatt 1959 után is hányszor jön tűzbe, ha rossz hír érkezik a Nyírségből a fővárosba, ahol él.

Ezek a levelek mozaikkockák is lehetnek ahhoz a képhez, amely egyszer majd bemutatja, hogy mit jelentett Váci Mihály életében a szülőföld, a Nyírség.

1958-ban a vajai általános iskolában tanítottam, s egyik tanítványom verseket írt. Egy csokorra valót összegyűjtöttem belőlük, s elküldtem az akkor már ismert költőnek, aki azonnal válaszolt és hasznos tanácsokkal látott el. Levele végén kéretlenül is „beszámolt” arról, hogy mit jelentett neki a szülőföld.

A második alkalommal tájékoztattam a költőt a munkámról s a szabolcsi helyzetéről. (Azóta, természetesen, sokat változott a helyzet megyénkben, s ki tagadná, hogy a pozitív változásban Váci Mihály „keze is benne van”). Levelemre azonnal válaszolt, amihez semmilyen kommentár nem szükséges — úgy gondolom.

MOLNÁR MÁTYÁS

I.

Kedves Barátom!

58. III. 3.

Nagyon örültem levelednek s különösen meghatározó volt a kis tanuló költői álmélkodása s a Te gondoskodásod róla: — emlékszem magamra. Kérdésedre persze mit válaszoljak? Már maga az a tény, hogy egy kis gyerek egy faluban — a gyökereknél a porban — versekre gondol és verset ír (mindegy milyet, hiszen nem is írhat még jól) már maga az megérdemli az elismerést, a gondozást és ápolást. Hogy tehetséges és hogy jó verseket ír-e, és fog írni — erre minek még most válaszolni. Ilyen kérdést nem is kell ezzel kapcsolatban felvetni. Ha jó verseket fog írni helyes, jó, ha nem: — akkor sem vész kárba a gondoskodás, mert nevelsz egy izzig-vérig irodalom rajongó embert, aki szereti a verseket.

Tehát csak foglalkozz vele sokat. Hogyan?! Adj neki minél több olvasni valót. Gárdonyi — Az én falum, Petőfi, Móra, Tömörkény, Juhász Ferenc mese költeményei stb. stb. Népmesék s ha tudod (s ha ő érti, majd később esetleg a Kalevalát!) Ezek jók. Ezek a stílusa egyszerű, dallamos, népies, képszerű lesz. Jókai? Azt szörnyű olvasni — nem is tudom, az milyen stílus, jogász, botanikus; — naivan bonyolult, zürzavaros.

S persze csiszolgasd Te is formailag a verseit. De hogy vagy Te, mit csinálsz? Írjál nagyon szépen kérlek, örökké hálás leszek, ha még egy újabbat kapaszkodhatom a szülőföldbe — ami nagyon homokos, laza és ezért könnyen eltépik tőle a szelek az embert. Írjál mit csinálsz, hogy élsz, aki fuldokolhatsz a kék ég-

ben és a szelekben: — ti. annyi van belőle köröttem; míg én itt csak szürcsölöm a háztető szűk ereiből. Így van az, ha valaki egy bátortalan tanyai tanító, a nyírségi vakító poros égből ide plántálódik az aszfaltjárdára: itt nem tud gyökeret eresztetni, onnan meg már kitépődött a gyökere. És most így hurcolódva üdvözöl Téged barátian

Váci Mihály

Váci Mihály szobra Nyíregyházán
Ifj. Szabó István alkotása

II.

Kedves Barátom!

Leveled ebben a percben kaptam meg, olvastam el és még a következő pillanatban válaszolni is akarok Neked. Jól esik itt az embernek ha néha tapasztalja, hogy nem felejtik el. Különösen jól esik ez az emlékezés, ha hazulról jön. S különösen olyan embertől, akinek és akiknek az életét jól ismerem, szeretem és sokszor még, néha-néha isten bizony visszavágyom. Egyszerű bölcsesség, sőt, közhely, hogy amíg az ember lélegzik, nem tudja mit ér a levegő! Így vagyok én is. Míg otthon, Nyíregyházán és a Nyírségben éltem, semmit sem láttam abból a világból, tájból és emberi körmenetből, amit most is még úgy tudok szeretni. Sokszor már persze csak mitológia és legenda ez az egész haza-vágyás, és szent képpé válik már lassan a szülői kép is, mely előtt csak futva keresztet vet az ember. De így kell ezt végig kínlódnia: — otthon nem maradhattam volna, ki kellett tépődni onnan: itt meg nem tudok meggyökereszni. Itt új, más, zürzavarosabb, szédítőbb, roncsolóbb és érthetlenebb az élet, de éppen ezért csábítóbb és soha nem tudnék már innen elmenni, mint ahogy soha nem fogok itt megnyugodni és soha nem fogom elfelejteni a szőke vidéket.

De térjünk át realisabb hangnemre. Nem új dolog nálam ez az életmód: élek, élek és egyszerűen kórházban vagy a szanatóriumban veszem magam észre. Jó párszor megcsináltam már ezt. Most javában igyekszem gyógyulni, rajtam nem is múlik, csak a betegség nagyon hú, kitartó és meghatóan ragaszkodó hozzám. Annyira, hogy legkevesebb egy egész évig itt fogom számolni az érverésem és hallgatni a csatornák dalát, ha esik az eső. Nem valami változatos és inspiráló életmód. Közönységre és cinizmusra, lustaságra kény-

továbbá a magyar művészetre, néprajzra vonatkozó írott források összegyűjtése tartozik e feladatsoporthoz. Segíteni kell az egyes gyűjtemények saját anyagáról készülő tudományos katalógusok létrejöttét, a főirány munkálatainak a keretében azonban a különböző emléktárgyak már régóta megkezdett országos korpuszainak a folytatásáról és befejezéséről kell elsősorban gondoskodni (*Magyarország műemlékeinek topográfiája, Magyarország régészeti topográfiája; a kelta, az avar, a honfoglalás kori leletek korpuszai, a népi építészet katasztere, népművészeti motívumkatalógus, a külföldre szakadt magyar műkincsek katalógusa* stb.). Valamennyi témacsoport között az ide tartozó munkálatok a leginkább költségigényesek, minthogy a feltárások (ásatás) és a művészeti, régészeti, néprajzi emlékek nyilvántartása során készíten-dő reprodukciók elválaszthatatlanok a tárgyak karbantartásától, restaurálásától. Viszont ugyanakkor ez az a része a főiránynak, ahol a kutatómunka a legközvetlenebbül függ össze a nemzeti vagyon gyarapításával, védelmével.

6. A magyarországi oktatás és tudomány története forrásainak és adatainak összegyűjtése és feldolgozása

A magyar oktatás- és tudománytörténet a nemzeti múlt értékeinek és emlékeinek kutatásában a legelhanyagoltabb területek közé tartozik. Az iskolák és az oktatás történetének a forrásai még jórészt feltáratlanok, hiányzik a magyarországi egyetemek s a kiemelkedő kollégiumok (*Sárospatak, Debrecen, Nagycsanak, Pépa, Pannonhalma, Esztergom* stb.), szakiskolák (például *Keszthely*) stb. emlékeinek az összegyűjtése, a tanárok, tanulók névsorainak megállapítása, pedig ezek nélkül a magyar értelmiség története, a hazai intellektuális tevékenység múltja nem írható meg. Folytatni kell a magyar diákok külföldi tanulmányaira vonatkozó adat- és forrásfeltárást is. Jórészt feltáratlanok a magyarországi tudomány múltjának írott emlékei, így a régi tudósok levelezése, a tudományos intézmények, társulások iratai; s összegyűjtésre várnak azok a nagy fontosságú tudományos kéziratok, melyek a XVIII—XIX. században a szerzők hibájától függetlenül, s értékes voltak ellenére sem jelentek meg s nem váltak közkinccsé. Idekapcsolódik a kultúra és tudomány kiemelkedő alakjaira vonatkozó életrajzi kutatás is, mely hazánkban sajnálatosan elmaradott. A múlt század végén folyt nagyarányú életrajzi munkálatok után ez a tevékenység újabban nagyon lecsökkent, s nagy történelmi személyiségeink, íróink, tudósaink megbízható, tárgyyszerű életrajzaival ezért alig rendelkezünk. Szükséges lesz ezért a különböző szakterületek (történészek, orvosok, mezőgazdasági szakemberek stb.) kiemelkedő személyiségei életére és munkásságára vonatkozó adatok összegyűjtése s munkásságuk feldolgozása.

A főirány hatáskörébe tartozó fenti munkálatokat két tárca (Magyar Tudományos Akadémia, Művelődési Minisztérium) kutatóhelyei végzik. Pontosabban: az MTA Történelemtudományi, Irodalomtudományi, Nyelvtudományi, Zenetudományi, Régészeti intézetei, illetve Művészettörténeti és Néprajzi Kutató csoportjai; a nagy országos közgyűjtemények, mint az Országos Széchényi Könyvtár, az Országos Levéltár, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria, az Iparművészeti Múzeum, a Néprajzi Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum; a három tudományegyetem bölcsészeti karának magyar irodalomtörténeti, nyelvészeti, néprajzi, történeti és művészettörténeti tanszékei. A fentieken túl sor kerülhet más tárcák intézményeinek (pl. Országos Műemléki Felügyelőség), illetve a tanácsokhoz tartozó intézmények (múzeumok, levéltárak) részvételére is, valamint a tudományos társaságok közreműködésére.

KLANICZAY TIBOR